

PER UNA NOVA LECTURA DELS MANUSCRITS INÈDITS DELS JOCS FLORALS DE BARCELONA: 1859-1899

Voler fer una «nova lectura» de material fins ara poc conegut, requereix una exposició de *quines coses*, sota *quins punts de vista* i *de quina manera* han d'ésser interpretades.

En el present treball, voldria procedir en tres passos:

1) Primerament, informaré sobre els Jocs Florals mateixos i llur recepció històrica i actual, i presentaré el valor dels manuscrits.

2) A continuació, presentaré els manuscrits no publicats. Intentaré fer-ne una descripció de les formes/continguts, afegint-hi l'aspecte cronològic.

3) En un tercer pas, els manuscrits serviran com a fonts per a una investigació orientada sociolingüísticament, en la qual els dos conceptes «actitud» i «consciència lingüística» ocuparan un primer lloc.

1. Els Jocs Florals (JF), d'acord amb llur naturalesa, han estat rebuts sobretot sota determinats aspectes: com a esdeveniment social i gran festa, com a manifestació de la identitat prò-

pia catalana, històrica, cultural i lingüística, i com a expressió i motor de la «Renaixença».

Aquest concurs de poetes fou reintroduït per iniciativa d'algunes personalitats de la vida pública de Catalunya ja conegudes en vida (Joan Cortada, Josep Lluís Pons i Gallarza, Víctor Balaguer, Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors, Miquel Victorià Amer i Antoni de Bofarull) amb la finalitat de tornar a donar vida autèntica als JF, que havien arribat al 1393, i a la institució de la Gaia Ciència.¹ En tot això hi havia la intenció de potenciar i difondre la llengua catalana com a llengua de cultura, i al mateix temps de recordar a la joventut la història catalana:

«Objecte del Consistori

- 1.º Revisar y recreixer una institució per los antichs reys de Aragó establerta, y fomentada après per lo Concell de Cent, baix la mira literaria y recreativa.
2. Mourer la joventut estudiosa á que cultive la literatura y llengua catalanas pera esquivar lo abandonament de una y altra, y fer un benefici á la literatura general».²

Així, doncs, la finalitat principal dels JF era despertar, confirmar i difondre una consciència pròpia catalana dins el marc de la «Renaixença», després que per mitjà de la publicació de literatura en català, principalment als diaris (com la publicació de les «Poesies», «La Pàtria-Trobes» (1833) d'Aribau a «El Vapor» —aparegut més tard com a llibre, *Oda a la Pàtria*— i «Lo Gayter del Llobregat» de Rubió i Ors, primer aparegut al «Diario de Barcelona» i publicat el 1841 com a llibre amb aquest títol, per citar només dos exemples), ja s'havia manifestat una «Renaixença» literària.³

1. ANTONI COMAS, *Jocs Florals de Barcelona*, GEC, VIII (1974), 767-768. Per a la història de la restauració (debats, crítiques, comentaris, etc.), veg. JOSEP MIRACLE, *La restauració dels Jocs Florals* (Barcelona 1960).

2. *Estatuts per lo bon regiment del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona* (Barcelona 1862), 3. Els nous Estatuts: *Estatuts dels Jocs Florals de la Llengua Catalana* (Barcelona 1874).

3. Per a situar els Jocs Florals dins el marc de la Renaixença, veg. FERRAN SOLDEVILA (ed.), *Un segle de vida catalana*, 2 vols. (Barcelona 1960-

Els JF, com a festa, van estar supeditats a les cerimònies històriques i, per tant, va tenir-hi un paper important la concessió dels premis (ordinaris i extraordinaris)⁴ als autors participants que havien estat escollits pels mantenidors.

A més d'això, els JF, com a festa en què només es parlava català, interpretats sociolingüísticament,⁵ eren el fòrum per a la superació exemplar d'una situació diglòssica, almenys parcialment: també els parlaments oficials del president, secretari, mantenidors, foren fets en català, una situació no normal, almenys en els primers anys dels JF.

Com a fòrum literari els JF van oferir la possibilitat de perillar-se i publicar en el camp literari, ja que les obres premiades es publicaven anualment en un recull.

Pel que fa a l'idioma, a les actes es troba la següent consideració sobre com calia fer les aportacions trameses, feta pel Consistori, el grup més important dels JF, compost dels mantenidors i els adjunts:

«Desitjant los que subscriuen fer renaixer las antiguas glorias poéticas de nostre pais y contribuir á restaurar y conservar més pura la lengua catalana, hem cregut que lo medi més eficaz y tal vegada á tots mes agradable de alcansarho, era restablir los certámens poétics...».⁶

1963); JOSEP M. POBLET, *Història bàsica del catalanisme* (Barcelona 1975), esp. 9-203; ID., *Catalunya 1883-1913. Una panoràmica amb el teatre i els Jocs Florals* (Barcelona 1969); RAFAEL TASIS I MARCA, *Un segle de poesia catalana 1833-1953* (Barcelona 1968), 7-95.

4. Premis ordinaris: «englantina d'or», «viola de or y plata», «flor natural». Premis extraordinaris: «los premis offerts per qualsevol altra corporació ó per algun particular» (*Estatuts* 1862, pàg. 7; exemple: la «ploma de plata», premi ofert per l'«Ateneo Catalán de la Clase Obrera» a partir del 1862). Títol extraordinari: «Mestre en Gay Saber»: «Obtindran lo títol de Mestre en Gay Saber los qui guanyen tres premis ordinaris» (*Estatuts* 1874).

5. FRANCESC VALLVERDÚ, *Dues llengües: dues funcions?* (Barcelona 1979²), 57.

6. *Documents relatius al Consistori dels Jocs Florals de Barcelona 1859-1870* (manuscrit), «Annals 1859, Convocatòria», Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Quant a l'ortografia dels manuscrits/documents, la respecto sense fer cap correcció.

D'acord amb aquesta intenció, el Consistori fixa la llengua en què s'han de fer les aportacions:

«No se permitirán sino las poesías escritas en pur catalá, ja sia lo antich, ó ja lo literari modern...».

El problema d'aquesta alternativa és que no hi havia un «català literari modern», com tampoc no hi havia un català normativitzat uniformement. Així, molts autors van fer servir un català arcaic o el català colloquial que coneixien. L'observació del Consistori (abril de 1860) «...no es convenient que se estimule á nos-tres poetas que escriguen en català antich» sembla, doncs, haver estat més aviat de naturalesa retòrica.

Un cop d'ull a la història de la crítica als JF⁷ permet de veure que la reinstauració d'una vella institució, que a partir del 1874 es digué, segons els nous estatuts, «Jochs Florals de la Llengua Catalana» i que el reglament sotmetia al lema «patria, fides, amor», va ésser blanc de polèmiques i burles.

«Joc(h)s Florals»: això era, per als seus adversaris, una «Weltanschauung» completa; l'«esperit jocflorallesc» era considerat pels crítics de llavors i d'ara com a sinònim de conservador, fins i tot reaccionari, que es troba en oposició a «democràtic», «progres-sista», «popular».⁸

El fet que s'hagués de promoure la formació d'una llengua literària catalana recurrent a formes literàries i lingüístiques arcaïques, que a més era denominada sovint pels «trobadors dels JF» «llemosina» (vegeu més endavant), trobà forta oposició en els partidaris del «català que ara es parla» i en els del «teatre popular» (p.e. Pere Serafí).

7. Veg. els interessants articles de LLUÍS BERTRAN I PIJOAN, *Els Jocs Florals. Crítiques i anècdotes*, «La Paraula Cristiana», III (1926), 517-530; IV (1926), 27-34, 113-118, 233-242, 352-356, 424-441.

8. Veg. ÀNGEL CARMONA, *Dues Catalunyes. Jocflorallesc i xarons* (Barcelona 1967).

«Anacronisme»⁹ era la paraula que es feia servir sovint per a expressar la crítica.

En les revistes populars satíriques com «L'Esquella de la Torratxa», «Xanguet», «¡Cu-Cut!» els JF com a esdeveniment i festa social eren un motiu benvingut per a caricatures, sàtires i versos de burla.¹⁰

Si actualment contemplem els JF des de la perspectiva històrica i deixem a part els atacs i els arguments polèmics, així com l'eufòria dels partidaris entusiastes, podem dir que els JF van tenir en llur època i en llur efecte a llarg termini una *importància no negligible*: en primer lloc, representen una consolidació de la llengua i la literatura catalanes, en demanar en principi a tots els catalanoparlants de fer una aportació literària en llengua catalana. Això engegà segurament un procés de conscienciació sobre la llengua pròpia i les seves possibilitats d'ús en camps fins llavors enterrats com la «lírca» (i, en conjunt, la literatura «no popular»), i va colaborar al canvi d'actitud i d'ús respecte al català. D'altra part, els JF poden haver participat de forma exemplar a l'ús obvi del català també en situacions oficials.

Aquest caràcter de manifestació fou encara intensificat pel fet que cada any hi eren presents representants del govern central de Madrid.

Els JF foren, doncs, també un fòrum on es van defensar posicions «catalanistes».

Sobretot en la bibliografia secundària dels darrers temps es presenta en lloc destacat la qüestió del desenvolupament dels JF durant els anys de llur existència.¹¹

9. LLUÍS BERTRAN I PIJOAN, *L'anacronisme dels Jocs*, loc. cit., III, 521. Pel que fa al debat des d'un punt de vista lingüístic, veg. JOAN SOLÀ, «El català que ara es parla», «L'Àvenç», 2.ª època, núm. 27 (1980), pàgs. 47-54. Des del punt de vista del teatre: XAVIER FÀBREGAS, *Història del teatre català* (Barcelona 1978); ID., *Una polèmica que cal agafar amb pinces*, «L'Àvenç», loc. cit., 43-46. També és d'interès: JOAQUIM MOLAS, *La literatura popular catalana*, «El Pont», núm. 61 (1961), 5-16.

10. Veg. com a exemple la caricatura de l'Annex I.

11. RAFAEL TÀSIS I MARCA, *Els Jocs Florals de Catalunya en l'evolució del pensament català (1859-1958)* (inèdit); ID., *La Renaixença catalana* (Caracas 1967).

Fins ara han trobat especial atenció per a la història del catalanisme els discursos dels corresponents presidents (i secretaris).¹²

Sota el punt de vista lingüístic, s'han avaluat especialment les actes del Consistori com a documents del debat ortogràfic, així com l'*Ensaig de Ortografia catalana* que el Consistori publicà el 1863, comentat per Josep Miracle.¹³

En els darrers temps, un nou interès en els nexes rellevants de sociolingüística i de política lingüística del segle XIX ha portat a ocupar-se, almenys de forma programàtica, dels JF com a manifestació de canvi de consciència lingüística i de voluntat d'imposar-se la llengua pròpia (catalana).¹⁴ En relació amb això, ha guanyat importància la demanda d'incloure els JF en una història social global, així com la qüestió de la història de llur origen i conseqüències.¹⁵

Encara que la major part dels documents —per sort, conservats i accessibles— dels JF, publicats anualment en un volum amb els discursos i participacions premiats, així com les actes manuscrites del Consistori, han estat ja estudiats des de diversos punts de vista, els manuscrits de les trameses no premiades conservats en caixes han trobat molt menys interès. Això pot ésser casualitat, però també pot ésser degut al fet que, sota el criteri de «falta de qualitat lingüística»,¹⁶ no hagin interessat ni l'historiador ni l'estudiós de la literatura o de la llengua.

12. MAXIMIANO GARCÍA VENERO, *Historia del nacionalismo catalán (1793-1936)*, 2 vols. (Madrid 1967²).

13. JOSEP MIRACLE, *Un moment clau de la història de l'ortografia catalana* (Barcelona 1964).

14. ANTONI M. BADIA I MARGARIT, *Cap a una sociolingüística catalana* (Lleida 1976); FRANCESC VALLVERDÚ, *Ensayo sobre bilingüismo* (Barcelona 1972), esp. 29-113; ID., *El català al segle XIX*, «L'Avenç», loc. cit., 30-36; ID., *El conflicto lingüístico en Cataluña: historia y presente* (Barcelona 1981), esp. 65-77.

15. Badia i Margarit ho proposa com un assumpte sociolingüístic de primer ordre; veg. *La restauració dels Jocs Florals de Barcelona (1859), com a consolidació de la Renaixença*, dins ANTONI M. BADIA I MARGARIT, *Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», I (1977), 15-35, apartat cit. pàg. 20.

16. P. e. ANTONI ROVIRA I VIRGILI en el seu llibre *Els corrents ideològics de la Renaixença catalana* (Barcelona 1966), pàg. 35, diu: «Exami-

La meua proposta consisteix a reconèixer els escrits concurredants, tant els no publicats com els publicats, al marge de llur qualitat literària, com a font pròpia per a investigacions.

Cada any foren enviats només als JF de Barcelona entre cent i diversos centenars de manuscrits (el 1891, p.e., gairebé 800, que omplen quatre caixes), que es troben disponibles com a sèrie per a les persones interessades en llur descobriment.

Aquestes trameses, com a material en gran part no estudiat, ofereixen la possibilitat de treure conclusions sobre la segona meitat del segle XIX i el començament del XX.

Només el repàs dels manuscrits dels anys 1859-1899 ha mostrat que no solament hi ha tendències de desenvolupament que van de la Renaixença al Modernisme, sinó que no es tracta únicament de trameses «jocfloralesques» (en el sentit polèmic): encara que domina com a gènere literari la lírica fidel al tema «patria, fides, amor», també s'hi troben trameses que més aviat formen part de la literatura popular: versos irònics, peces de teatre (en part també en el «català que ara es parla»), textos crítics i descripcions de la naturalesa, costums populars.

Per a l'investigador literari fóra molt instructiu aclarir la qüestió de quins models literaris foren utilitzats i de quina manera ho foren, incloent-hi el punt de vista cronològic. Cal suposar que les trameses es basaven en models literaris que, segons les concepcions dels autors, van trobar una determinada aplicació. Per tant, és d'esperar que es puguin constatar tendències generals a la trivialització.

nant les produccions del romanticisme floral, ens adonem del gran predomini de la mediocritat». La crítica de la «mediocritat» no és nova: a partir dels anys 80 del segle XIX es fan entendre amb tota claredat protestes contra la producció literària, sobretot poètica, dels JF —crítica per part dels partidaris dels JF, com p.e. d'Àngel Guimerà, que en fou secretari el 1878, en la seva *Memòria*: «Regirant d'assí d'allà las composicions rebudes s'observan ja al primer cop d'ull fracments grandiosos, concepcions delicadas, bells pensaments, mes uns y altres embroyats per ideas vagas, descripcions vulgars ó trivialitats quan no incorrecta y dura versificació» (pàg. 40).

També per als lingüistes els manuscrits em semblen valuosos: en moltes trameses els autors fan declaracions i suposicions sobre llur pròpia llengua (catalana), que avui poden servir de fonts per a investigar les actituds, les opinions i les idees dels autors.

Com a material d'investigació, els manuscrits tenen avantatge des d'una perspectiva de psicologia social, enfront dels discursos públics dels presidents, secretaris i mantenidors, car aquells no tenen el caràcter de «discurs públic» dependent de les corresponents situacions polítiques. La mateixa consideració és vàlida per als articles de diaris, que si bé representen un altre caràcter de «discurs públic», com a participacions a una discussió portada públicament contenen ja arguments i contraarguments relacionats amb determinats problemes en detall. A més, els debats sobre la llengua catalana a diaris i revistes tracten principalment de publicacions d'especialistes, els quals són criticats individualment en cartes dels lectors i comentaris de desconeguts.

Justament l'intens debat dut a terme en els diaris catalans sobre problemes de normativització, com p.e. qüestions ortogràfiques («-anzes» i «-enzes», això és, les terminacions del femení plural, discussió i polèmica sobre la lletra «x», etc),¹⁷ o sobre criteris de l'estandardització («català literari», «català acadèmic»), sembla més aviat haver estat un debat dels especialistes, per tal com determinades hipòtesis prèvies sobre la llengua catalana són considerades ja aclarides o conegudes. Aquests especialistes disposen ja d'una «cognitio distincta adaequata»,¹⁸ és a dir, d'una

17. Un informe sobre el debat lingüístic en general es troba a JOSEP BALARI i JOVANY, *Discurs presidencial en los Jochs Florals de Barcelona* (1894). Donen una bona informació sobre les controvèrsies lingüístiques: MANUEL MILÀ i FONTANALS, *Quatre mots sobre ortografia catalana*, «La Renaixensa», V, 1 (15-10-1874), 3-8; ANTONI DE BOFARULL i DE BROÇA, *Dos mots sobre'ls quatre mots*, «La Renaixensa», V (31-10-1876), 45-55; RAMON MIQUEL i PLANAS, «Contra la Reforma lingüística». Conferència donada al Ateneu Barcelonès els dies 21 y 25 de juny del 1918, «Catalana», any I, núm. 13 (30-6-1918), 297-355. Sobre la lletra «x»: PERE MARCET i SALOM, *Polèmica entre P. Pi i Vidal i I. Ferrer i Carrió sobre la lletra X*, dins *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, I (Montserrat 1980; «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», I), 131-149.

18. EUGENIO COSERIU, *Sincronia, diacronia e historia* (Montevideo 1958), 33.

consciència metalingüística i de clares concepcions sobre quins problemes ja aclarits deixen de tractar, donen per aclarits, o contesten clarament, com la qüestió molt discutida sobre «el català, llengua morta o viva?».

Les gramàtiques i els treballs «científics» (en el sentit més ampli) prenen una posició intermèdia: també són fets per especialistes, però presenten els problemes d'una manera més fonamental dins el marc de posicions ideològiques. Sobretot en els pròlegs, els autors exposen clarament llur posició sobre les motivacions que els han dut a escriure l'obra i sobre les reivindicacions normatives.

Així Ballot justifica detalladament la necessitat d'una gramàtica catalana, A. de Bofarull remarca la importància dels «antiguos modelos catalanes» per a l'estandardització, Pers i Ramona subratlla en la seva gramàtica catalano-castellana i en els seus treballs de lingüística històrica la relació entre el desenvolupament econòmic i la identitat nacional i lingüística, Estorch i Siqués destaca la necessitat que el català, com a llengua viva, també s'escrigui correctament.

Totes les introduccions tenen en comú que es tracta de la relació entre «llengua» i «consciència nacional». On les opinions divergeixen és quan es tracta de donar la preferència a una finalitat: impulsar el prestigi del català cap enfora per concentració en activitats estandarditzadores i normativitzadores de la llengua, o impulsar la consolidació i difusió del català a Catalunya, cosa que inclou intencions pedagògiques més intenses. Segons quina sigui la posició política de l'autor, advocarà per millorar el coneixement del castellà a Catalunya. Vegeu respecte a això Magí Pers i Ramona, que en el proemi a la seva *Gramàtica catalana-castellana* del 1847 sosté que els «jóvens de una provincia tan rica com industriosa» han de dominar perfectament la «llengua general de la Nació».¹⁹

19. Veg. sobre aquesta qüestió: MAGÍ PERS I RAMONA, *Gramàtica catalana-castellana* (Barcelona 1847), 8-9; ID., *Historia de la lengua y de la literatura catalana desde su origen hasta nuestros días* (Barcelona 1857),

En canvi, els manuscrits, que deuen haver escrit aficionats amb ambicions, ens mostren punts de vista i idees de no especialistes que expressen llurs pròpies opinions, experiències i òptiques, naturalment amb intenció estètic-literària. Per això, els manuscrits ofereixen especialment la possibilitat d'investigar relacions i connexions, que en altres textos (literaris o no literaris) possiblement no apareixen de forma tan clara. Com a exemple podem citar les connexions de «llengua» respecte a «llengua dels avis» o respecte a «progrés industrial» (veg. més endavant).

A partir dels manuscrits es poden, doncs, treure conclusions sobre quins problemes del català foren tractats, i de quina manera, per no especialistes.

Es comprèn que per a un treball lingüístic més ampli cal utilitzar altres materials (gramàtiques, articles de diaris, discursos, etc.) a fi de poder jutjar per mitjà de comparacions contrastives fins a quin punt solament confirmen tendències existents, o bé poden contribuir a un enriquiment de les investigacions sobre la segona meitat del segle XIX.

En el capítol següent voldria presentar els manuscrits donant-hi una impressió de la riquesa de formes i temes.

2. Els manuscrits, escrits a mà d'una manera més o menys llegible, en part en calligrafia, es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Es troben escrits en lletra petita o gran, són abarrocats o concrets, simpàtics o agressius. Alguns textos porten decoracions artístiques. L'extensió va des d'unes poques línies fins a trameses de 50 pàgines. Cada tramesa porta un tema com a títol, que comporta generalment un lema. Aquest lema pot

279-280; PAU BALLOT I TORRES, *Gramática y apología de la lengua catalana* (Barcelona 1815), «Prefaci», pàgs. III-XXXII; ANTONI DE BOFARULL I DE BROCÀ, *La lengua catalana considerada históricamente. Discurso leído en la sesión pública inaugural de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el día 8 de noviembre de 1857* (Barcelona 1858); ID., *Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana* (Barcelona 1864), 31; PAU ESTORCH I SIQUÉS, *Gramática de la lengua catalana* (Barcelona 1857), «Prospecte», 5-11.

ésser una citació de la literatura catalana, però també francesa i alemanya, o una referència literària; p.e.: «¡Llum! Lema: Laß mehr Licht hereinkommen (Goethe)» (1866, núm. 458); «Una llàgrima. Lema: Allons, je n'ai donc plus qu'à suivre ce que j'aime (Lamartine)» (1880, caixa 1, algunes trameses que es refereixen a Lamartine); «Lo gran Heyne, 'l potent géní d'Europe 'l diví cantayre!» (1891, núm. 132, caixa 1).

El lema indica sovint què pretén ésser la tramesa: «cuadro de costums populars» o «professió de fe», de judici apreciatiu, de sentiments, com ara: «Recorts - Ay qu'es trist mirar lo passat» (1862); «Himne al Renaixement - Avant!» (1891); «Lo Progrès - Avant!» (1891).

El lema pot indicar també un distanciament autoirònic o de burla respecte al tema: «Tot es per tu - de boig y de poeta, tot-hom ne te una miqueta» (1880, núm. 11, 1.ª caixa); «Concells de vells. Entractantse de casar fá de mal aconsellar» (1880, núm. 35, 1.ª caixa).

Els textos dels JF són redactats en diverses formes literàries: Els autors presenten llurs col·laboracions com a «romanços històrics» quan els interessa la reconstrucció d'esdeveniments històrics (també com a història de xerrameca). A més, n'hi ha que són representacions històriques en forma de llegendes o variacions de llegendes tradicionals.

Són en forma d'himne sobretot les col·laboracions per als lemes «patria» i «fides», mentre que els poemes d'amor són sovint en forma de sonets o, segons el tema, de balada.

S'entenen com a col·laboracions de cultura popular (sovint regional) les trameses amb el lema «cant/cançó» o «rondalla».

A més, es troben també excepcionalment peces teatrals, com «Lo Marqués del Capcigrany - Comedia en un acte, escrita en vers català per...» (1863, núm. 25) o «Misteris de la vida - Drama en un acte» (1868, núm. 322).

Textos en prosa que es puguin classificar com a «reflexió crítica» o «divulgació de coneixements» són més rars de trobar, però a causa de llur caràcter reflexiu, en oposició a moltes trameses de tipus sentimental, són especialment interessants. Així

el text «Estisoradas» (1881, núm. 137), que conté observacions i comentaris sobre el comportament lingüístic en un cafè (veg. més endavant), o el text «Lo Parnàs català» (1868, núm. 304), que es pot considerar una breu història de la literatura.²⁰

També es fan reflexions crítiques en forma de poemes, p.e. en la poesia «Lo que m'agrada» (1865, núm. 125), estrofa 2:

«Recordas lo trobador
 ...
 que canta en catalá vell
 la rosa de son senyor
 que s'obrirá á la vesprada?
 —Doncs no m'agrada.

Sota l'apartat «assaigs» podrien ésser dignes d'atenció discussions com «Lo treball nacional», lema: «L'or et l'argent ne restent que là où l'industrie les attire et les emploie, Frédéric List» (1862, núm. 107).

Observant els manuscrits per ordre cronològic es pot constatar una clara disminució progressiva dels motius religiosos a favor de les observacions de la naturalesa: als anys 60 i començament dels 70, de la meitat a un terç de totes les col·laboracions són de tema religiós («A la sempre Verge»; «A la Nostra Señora de Montserrat»; «A la Mare de Deu», etc.). A partir de la meitat de la dècada dels 70, i molt clarament durant els anys 80 (segurament a causa de la influència del naturalisme), es fa notar un augment de les trameses d'observació de la naturalesa, p.e. «Maig! Mes de flors» (1880); «Pluja» (1880), així com una interpretació més «mundana» de l'amor: «Desitj» (1880); «Somni d'amor» (1891).

20. Es tracta d'un text de 36 pàgines amb 49 notes de l'Edat Mitjana fins a la Renaixença, d'autor desconegut. Seria molt interessant de fer una comparació entre la seva presentació de la literatura del segle XIX i les d'ANTONI DE BOFARULL, *Los trovadors nous* (Barcelona 1858) i VÍCTOR BALAGUER, *Los trovadors moderns* (Barcelona 1859).

Igualment retrocedeix lleugerament el nombre de trameses sobre temes històrics.²¹ Continuen, però, constants determinats temes i personalitats destacades de la història catalana: «En Jaume» - «Lo naxement d'en Jaume primer, Romans històrich» (1862/1865/1869); «La presa de Mallorca per lo Rey Conquistador» (1862/1880); «Mort heròica delirent de D. Rafael de Casanovas, últim Conceller en Cap de Barcelona» (1865, núm. 127).

Especialment el «romanç històric» conté representacions minucioses d'ambients, situació i context del corresponent esdeveniment, que, a més de plagiar models literaris, ben segur que obeeixen molt a la fantasia i a l'experiència diària dels autors dels manuscrits. Són històries purament trivials trameses com «Lo pato de la Reyna Joana» (1866, núm. 134) o «Los amors d'en Ramon Lull» (1869, núm. 70).

Sobretot a la darrerria dels anys 70 es troben manuscrits que tenen com a tema la Renaixença mateix, com és el cas d'«El renaiement del esperit patri - Himne de Catalunya» (1880), «Himne a la nació catalana - Tot per la pàtria» (1880) o «Himne Catalá - Avant, visca la terra» (1890), on, al costat de «pàtria», es tracta directament més i més de la «nació», del «catalanisme» i de la «unitat nacional».

Aquesta nova interpretació de la Renaixença²² en el sentit d'un desenvolupament positiu de la base econòmico-industrial té l'origen en la industrialització creixent de Catalunya, de la qual els fruits de la renovació tècnica, com la introducció de la llum, la creació de la xarxa ferroviària, etc., són solament els símbols més visibles.

21. Aquesta tendència mereixeria una anàlisi més àmplia, així com la «laïcització» dels Jocs. Veg. LLUÍS BERTRAN I PIJOAN, *Vers la laïcització dels Jocs*, loc. cit., IV, 233-242.

22. Veg. nota 30. S'hauria d'estudiar fins a quin punt aquesta «nova Renaixença» ja forma part del Modernisme. Veg. JOAN-LLUÍS MARFANY, *Sobre el significat del terme Modernisme*, «Recerques», II (1972), 73-91; ID., *Reflexions sobre Modernisme i Noucentisme*, «Els Marges», 1 (1974), 49-71; EDUARD VALENTÍ I FIOLE, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos* (Barcelona 1973).

La connexió universal del progrés industrial amb la tradició catalana per donar una «nova Renaixença» queda molt ben expressada en la tramesa següent (1880, núm. 128):

Lo Renaixement català — ¡Avant!
Que brille 'l sol de gloria, que á lo progres nos guia
sense jamay parà:

Renaixement qu'escampa la ditxa y l'alegria
pe'l poble català!
Com astre de la gloria,
brillant renaixement
de catalana terra,
ja's veu pe'l firmament.
Raigs bells arreu escampa
pe'l poble que molt l'am
y ab un impuls eléctrich
ab rapides del llamp
la llengua que mil héroes
joyoses han parlat
llumena é immortalisa
per una eternitat.

.....

La ciencia 'l guia, la Industria 'l porta.
La Experiencia l'hi es conceller
ja fa embestida qu'ha dat, es forta
y'ls seus contraris res poden fer!

Queda reservat per a una investigació més completa la classificació dels manuscrits dels JF des del punt de vista d'història social i de crítica ideològica en el corresponent context.

Els manuscrits com a sèrie de fonts són adequats especialment per a anàlisis intensives, per dues raons:

—Per un cantó, ofereixen la possibilitat de classificar determinades expressions estereotipades, qüestions o formulacions que sempre es repeteixen, segons llur més o menys gran presència, i d'aquesta manera extrapolar determinats punts manifestament importants; p.e.: la discussió de si el català és una llengua o un dialecte, una llengua morta o viva, el català com a «llengua dels avis», etc. Aquests temes es discuteixen, en el veritable sentit

de la paraula, ja que la major part de les trameses són compostes en gran part de diàlegs en poesia o en prosa.

—Per un altre cantó, també pot ésser ben instructiu el fet que entre moltes trameses es trobi un determinat text fora del normal: quan un manuscrit, pel seu tema, forma i extensió, és únic i cau fora del marc de les altres trameses, pot ésser considerat un índex avançat de canvis més generals; p.e., el text «Estisorades» (1881), que per la seva extensió (aprox. 50 pàgs.), forma (assaig) i tema (observació) no és comparable als altres, pot constituir una indicació que la llengua catalana ja no era considerada un mitjà per a impulsar la pròpia identitat nacional, sinó una realitat que cal observar, amenaçada en la seva situació real. Respecte a això, vegeu més endavant.

Em sembla que investigar els manuscrits com a sèrie de fonts des d'aquest doble punt de vista pot conduir a resultats productius.

3. La importància de fonts existents en forma de sèrie com a material per a investigar actituds en dimensió històrica és destacada per una determinada orientació científica: l'anomenada «histoire sérielle au troisième niveau», que va ésser desenvolupada sobretot a França a la darreria dels anys 60 i començament dels 70.

Se'n diu «histoire sérielle», perquè consisteix en l'avaluació de fonts transmeses com a sèrie dins un període de temps llarg, com més homogeni millor, no solament amb referència a nous coneixements sobre situacions econòmiques, del «primer nivell» (tal com fa principalment la «histoire quantitative»),²³ i no solament tampoc referint-se a situacions socials, del «segon nivell», sinó arribant a conclusions sobre el sector ideològic. La finalitat d'aquesta «histoire sérielle au troisième niveau» és, doncs, l'avaluació sistemàtica des del punt de vista de la psicologia social.

23. Per a la diferència entre «histoire quantitative» i «histoire sérielle», veg. PIERRE CHAUNU, *Histoire quantitative ou histoire sérielle*, «Cahiers Vilfredo Pareto», III (1964), 165-176.

La «histoire sérielle au troisième niveau» ha experimentat ella mateixa impulsos de la «histoire des mentalités»,²⁴ sobretot pel que respecta a l'avaluació de determinats materials que fins ara havien despertat poc interès. El mèrit d'aquesta «histoire des mentalités» és haver fet útil per a un nou tipus d'història social²⁵ material de fonts fins ara poc estudiades, com ara cartes, diaris personals, memòries, almanacs i testaments.

Robert Mandrou²⁶ promogué estímuls importants en aquesta direcció (juntament amb Lucien Febvre) avaluant diferents fonts (diaris, cartes, memòries, tractats d'educació) del segle XVI. De tota manera, el seu mètode —en part a causa de la diversitat del material— no es basa en una seguretat estadística. El seu qüestionari no conté tampoc la dimensió «canvi de mentalitat». En aquesta direcció de la història de la mentalitat, l'avaluació estadística quantitativa té un paper secundari.

Els treballs de Michel Vovelle²⁷ sobre la història de Provença són metòdics i d'especial interès en el nostre context, perquè justament representen una síntesi de la «histoire sérielle» basada en l'avaluació estadística i la «histoire des mentalités» en perspectiva psicosocial, envers la «histoire sérielle au troisième niveau». Com a material utilitza solament sèries de fonts d'estructura igual, homogènies, limitades temporalment, avaluable quantitativament, i que possibiliten una recerca, assegurada empíricament, sobre

24. Dóna un informe d'investigació ROLF REICHARDT, *Histoire des mentalités*, «Internationales Archiv für Sozialgeschichte der Literatur», III (1978), 130-166.

25. ROLF REICHARDT, *Zu einer Sozialgeschichte der französischen Aufklärung-Ein Essay*, «Francia», V (1977), 231-249; Id., *Bevölkerung und Gesellschaft Frankreichs im 18. Jh: Neue Wege und Ergebnisse der sozial-historischen Forschung 1950-1976*, «Zeitschrift für historische Forschung», IV, 2 (1977), 154-221.

26. ROBERT MANDROU, *Introduction à la France moderne, 1500-1640. L'évolution de l'humanité* (Paris 1974²).

27. MICHEL VOVELLE, *Vision de la mort et de l'au delà en Provence d'après les autels des âmes du Purgatoire* (Paris 1970); Id., *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles* (Paris 1974).

canvi a llarg termini. En un dels seus llibres²⁸ analitza els testaments conservats massivament (uns 20.000) en els arxius notariaus, usuals en gairebé totes les capes socials, des del punt de vista estadístic quantitatiu i cronològic, en relació a actituds concretes, p.e. enfront de la Verge Maria, destinataris de donatius, encàrrecs de misses de difunts, etc.

Els resultats permeten àmplies conclusions sobre els processos geogràfics, històrics i socials (laïcització ja abans de la Revolució francesa, relació entre descristianització i urbanització, etc.).²⁹

Les trameses als JF em semblen igualment adequades per a una anàlisi d'aquesta mena d'«histoire sérielle».

Naturalment, cal no oblidar una diferència important entre el tipus de text «testament» i el tipus «Jocs Florals»: els manuscrits dels JF són col·laboracions per a un concurs d'escriptors, i com a tals estan més intensament lligats a components estèticoliteraris (forma, qualitat, idealització) que no els testaments.

Pel que respecta al cercle d'autors, és de suposar que és comparable: pertinença a diverses capes socials, ambició de prestigi personal, un mínim d'educació cultural i literària.

He limitat temporalment l'anàlisi a 40 anys (1859-1899), que representen la fase decisiva en el desenvolupament de la Renaixença al Modernisme.³⁰

Les conclusions següents no es poden presentar, ni en principi, com una anàlisi en sentit d'«histoire sérielle»; per a això fóra necessària l'elaboració d'un corpus assegurat quantitativament, on s'haurien d'aclarir problemes metodològics com és ara

28. MICHEL VOVELLE, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments* (Paris 1973).

29. Dóna una teorització dels resultats MICHEL VOVELLE, *Les attitudes devant la mort: Problèmes de méthode, approches et lectures différentes*, «Annales E.S.C.», XXXI (1976), 120-132.

30. Quant al desenvolupament de la Renaixença fins al Modernisme, veg.: RAMON PLA I ARXÉ, *El núcleo intelectual de «L'Avenç» en la evolución de la «Renaixença» hacia el «Modernisme»*, tesi doctoral (Barcelona 1974); ID., «L'Avenç» (1881-1915): *la modernització de la Renaixença*, «Els Marges», IV (1975), 23-38.

la relació entre «representativitat» i «quantitat». A més d'això, s'haurien de considerar també les trameses als JF celebrats a d'altres ciutats de Catalunya, per a poder fer declaracions fiables sobre existència i canvi d'actituds.

Com a suggeriment central de la «histoire sérielle» cal retenir com a idea directiva que:

—la investigació de fonts fins ara poc estudiades pot proporcionar importants aportacions a una història social;

—documents que s'hagin conservat durant un llarg interval de temps, de la forma més homogènia possible, són molt adequats per a aquest fi.

Per a mi no podia ésser tan decisiva la qüestió sobre la «representativitat» de determinats aspectes —cosa que pressuposaria l'existència d'un corpus extens.

El meu mètode d'estudi pot ésser considerat més aviat com a «deductiu», ja que m'he ocupat dels JF amb una determinada pregunta: Quines formes de consciència lingüística es poden reconèixer en els exemples escollits?

La investigació d'«actituds» i de «consciència lingüística» és un camp essencial de la sociolingüística.

La sociolingüística americana³¹ s'ha ocupat fins ara principalment de problemes de mètode, com p.e. el problema de l'obtenció d'una base de dates segura, el problema de l'operacionalització del material obtingut empíricament, la separació d'actituds «cognitives» i «afectives», etc.; en aquest sentit, els mètodes del «commitment measure» de Fishman i del «matched guise» de Lambert han aportat segurament progressos essencials. Cal citar també els treballs d'Osgood³² com a aportació per part de la psicologia social nord-americana.

31. R. AGHEYISI - J. A. FISHMAN, *Language attitude Studies: A Brief Survey of Methodological Approaches*, dins *Anthropological Linguistics*, XII, 5 (1970), 137-156.

32. CHARLES E. OSGOOD, *The Nature and Measurement of Meaning*, «Psychological Bulletin», XLIV (1952), 298-303.

B. Schlieben-Lange ha reclamat en nombrosos treballs³³ una nova orientació i ampliació de la investigació —que fins ara s'ha via orientat únicament al moment present— incloent-hi qüestions de sociologia del coneixement, d'història social i també qüestions hermenèutiques. Separant-se de la sociolingüística nord-americana, ha proposat a tal fi el concepte de «consciència lingüística» en lloc del de les «actituds». Això significa més que un canvi terminològic: voler investigar la «consciència lingüística» implica un programa complet d'investigació on, en el sentit d'una història social i en el marc de reflexions sociopsicològiques, ha de quedar en primer pla el descobriment de diverses concepcions de normes, estereotips, contradiccions entre comportament real i valoració pròpia, etc.³⁴

La investigació de la consciència lingüística parteix, doncs, justament del fet que la «consciència lingüística» no és «es homogeni, sinó més aviat una mena d'amalgama de coneixements sobre la pròpia llengua (gramaticalitat, p.e.), coneixement respecte a la formació d'identitat per mitjà de la identificació amb la pròpia llengua, valoració pròpia amb referència al propi comportament

33. BRIGITTE SCHLIEBEN-LANGE, *À propos de la mort des langues*, dins XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Napoli, 15-20 aprile 1974. Atti (1977), 381-388; Id., *Metasprache und Metakommunikation. Zur Überführung eines sprachphilosophischen Problems in die Sprachtheorie und in die sprachwissenschaftliche Forschungspraxis*, dins B. SCHLIEBEN-LANGE (ed.), *Sprachtheorie* (Hamburg 1975), 198-205; Id., *Introduction à la section V «Les objets de la recherche sociolinguistique II: attitudes»*, dins B. SCHLIEBEN-LANGE/N. DITTMAR (eds.), *La sociolinguistique dans les pays de langues romanes* (Tübingen 1982), 219-223; Id., *Ein Vorschlag zur Aufdeckung «verschütteter» Sprache*, dins *Grazer Linguistische Studien* 11/12, *Festschrift für Norman Denison* (Graz 1980), 280-297; Id., *Sociolinguistique et Linguistique romane. Rapport*, dins XVI Congrès International de Linguística i Filologia Romàniques. Palma de Mallorca, 7-12 d'abril de 1980, I, *Sessions plenàries i taules rodones* (Palma de Mallorca 1982), 209-215.

34. Per a una orientació sobre la teoria de la ciència, veg. BRIGITTE SCHLIEBEN-LANGE, *Geschichte der Sprachwissenschaft und Geschichte der Sprachen*, dins B. CERQUIGLINI/H. U. GUMBRECHT, *Der Diskurs der Literatur- und Sprachtheorie* (Frankfurt/M. 1983), 449-490.

lingüístic, acceptació de concepcions/normes oficialment sancionades i concepcions desitjades.³⁵

Si es vol investigar ara la «consciència lingüística» en dimensió històrica, es presenten una sèrie de problemes metodològics: en primer lloc, el problema de la dependència del «material», és a dir, dels documents conservats. Mentre que les investigacions sobre la «consciència lingüística» actual es poden basar en entrevistes i enquestes, per a les investigacions en dimensió històrica solament hi ha les fonts a disposició. No és possible el control dels resultats obtinguts amb preguntes posteriors, ús de noves tècniques d'entrevista, observacions annexes, etc.

Per tant, cal suposar que la «consciència lingüística» entesa com a cosa heterogènia només és reconstruïble, en part, a partir dels materials; a més, solament un procediment contrastiu permet el control dels resultats en comparar les diverses menes de textos.

Per a les investigacions de la consciència lingüística dins la segona meitat del segle XIX a Catalunya hi ha a disposició el material següent: gramàtiques, articles de diaris, discursos, textos dels JF (discursos, trameses enviades i no premiades, actes del Consistori, *Ensaig d'ortografia*). Segurament també algunes obres literàries, memòries i pròlegs donarien informacions útils.

Mentre que les gramàtiques o treballs lingüístics i els articles de diaris es basen en intencions ja clares (pedagògiques, prescriptives, etc.), i els discursos estan impregnats de connotacions polítiques, els JF ofereixen un espectre àmpliament dispers, en sèrie, per a la reconstrucció de la «consciència lingüística».

Per tant, en les línies següents voldria intentar aproximar-me, amb el concepte de «consciència lingüística», a alguns manuscrits que es refereixen (en part) a la llengua catalana.

Un examen d'aquests manuscrits, sobretot dels «romanços històrics» però també dels «himnes», ha mostrat que com a estereo-

35. Per a l'aplicació d'aquestes reflexions a la tècnica d'enquestes: BRIGITTE SCHLIEBEN-LANGE, *Zur Methodologie der soziolinguistischen Feldforschung*, dins MICHAEL SCHECKER (ed.), *Methodologie der Sprachwissenschaft* (Hamburg 1976), 151-161.

tip sempre es va repetint la denominació «llengua de mos avis» per al català. En relació amb això, la pregunta estàndard: «el català, llengua morta o viva?» —qüestió que sovint s'havia repetit, des de la gramàtica de Ballot fins a la d'Estorch i Siqués—³⁶ juga un paper tan important com la qüestió: «llengua o dialecte?».

En relació amb això és interessant la següent poesia, perquè discuteix clarament aquestes qüestions:

Ma professió de fe (1861, núm. 153)

- I. Natural de Barcelona
 pera mi jamay hi haura
 un altre llengua mès bona
 que la que en son temps parlá
 lo rector de Vallfogona.

No falta algun tarambana,
 que ja no sab lo que s'diu,
 ha pretés, y aixi ho escriu,
 que la llengua catalana
 fa mòlt temps ja que no viu.

...

Y també hi ha qui ademés
 de negarhi la existencia,
 diu que may ha valgut res
 la llengua que no ha entès
 per la sua negligencia.
 Altres ja sèns cap respecte,
 demostrant son poch afecte
 á la que deuhe amar,
 diuhen que l' nostre parlar
 es la gerga d'un dialecte.

...

? Que li falta per ser viu
 pels Catalans al llenguatge?
 Mentre hi haja un petit nin,
 ó una mica de paratge
 hont se parle, sempre viu.

36. Veg. també: HORST HINA, *Kastilien und Katalonien in der Kultur-diskussion 1714-1939* (Tübingen 1978), 151-161.

II. ...
 no tenim, si se m'apura,
 de mil reglas lo conjunt
 per darli bona estructura?
 ? Y no tenim un Ballot
 que ns' senyala ab son bon compas
 lo cami de anar per tot,
 a fi de que ni un mal pas
 donem en parlant qualsevol mot?

? No tenim un diccionari
 per la academia aprobat,
 pera que si es necessari
 done á tot home lletrat
 lo recurs que va á buscarhi?

...

Y en est cas, que podra ser
 sino llengua, y de valia,
 tal com ho es lo gay saber?

...

Tu ets la hermosa a qui jo ador,
 tu la que sostens ma fé,
 l'afecte únich de mon cor,
 per qui tan sols moriré
 en las alas del amor.

D'aquesta poesia, només reproduïda parcialment, es dedueix per què l'autor considera el català llengua pròpia i quin valor sentimental li dóna:

—El català té *gramàtica pròpia i diccionari*.

—El català disposa d'una *tradició escrita*; se cita especialment el molt popular «Rector de Vallfogona». (Respecte a aquest punt, cal destacar que a l'atribució de l'elogi va ésser evidentment important que el Rector hagués escrit en català, prescindint de quina mena de català, i que, per tant, va col·laborar a la supervivència de la llengua. A. de Bofarull, en canvi, critica el «Rector de Vallfogona» i el «vallfagonisme»,³⁷ basant-se sobretot en arguments puristes.)

37. A. DE BOFARULL, *Estudios*, cit., 31-37.

—El català viu, perquè encara es parla.

—El català té una estètica pròpia, dotada de bellesa, energia, harmonia.

—És la llengua del cor i dels sentiments. (Això encara s'accentua pel fet de tractar la llengua de «tu», com a persona, cosa que intensifica la compenetració afectiva amb «ella».)

—Per tots aquests motius, el català no és cap dialecte, sinó una llengua.

Altres trameses confirmen aquesta argumentació, p.e. el manuscrit «Soneto de mots breus - la llengua catalana no es morta - vejau! y encara s'parla» (1866, núm. 32).

La qüestió de la «vida» o «mort» del català sembla no constituir cap problema, si s'observen exactament les trameses. Especialment en les representacions històriques es dona per suposat que la llengua viu, ja que la majoria d'autors, en llurs obres, deixen dialogar els actors entre si: el rei parla amb els seus vassalls i aquests entre si solament en la «dolça parla». Aquesta estructuració formal de les poesies en forma de diàleg mostra clarament que la parla és acceptada com a llengua viva parlada, si es tracta de la representació de fets històrics.

Els temes històrics són traslladats al present per mitjà d'una exacta fixació del marc de l'acció: descripcions de situacions de moltes pàgines, exuberants, sobre paisatge, estat d'esperit, sentiments, donen un quadre exacte dels fets reconstruïts.

El fet, doncs, que les persones es representin parlant entre si en català i el fet que això s'esmenti sempre, permet de treure la conclusió que és considerada una llengua viva.

Base per a la consciència d'identitat en la llengua comuna, que sociolingüísticament podria ésser designada com a condició prèvia de «language maintenance»,³⁸ és la llengua materna comuna. Exemple:

38. JOSHUA A. FISHMAN, *Language maintenance and language shift as a field or inquiry. A definition of the field and suggestions for its further development*, «Linguistics», IX (1964), 32-70.

A ma llengua (1886, núm. 308)

—¡Oh! Llengua de mons avis,
I ets llur natiu llenguatge,
Per so t'estiman tant.

La llengua catalana, és una cosa viva, que s'usa òbviament en totes les situacions de la vida; aquesta imatge resulta de la lectura dels manuscrits, de manera que és lògica la conclusió que el revifament del català com a llengua té lloc només pel fet que els locutors actuen en la llengua; ella esdevé activitat, «energia».³⁹

Sembla haver-hi un paral·lisme entre el procés de mort d'una llengua i el de la seva recuperació. En la mesura que les llengües es petrifiquen i ja no assumeixen funcions heterogènies, és a dir, quan són sotmeses a un procés de diglòssia,⁴⁰ són amenaçades de mort; al contrari, en la fase de revifament d'una llengua, com en la Renaixença, la llengua esdevé el factor més important per a la formació d'una consciència d'identitat.⁴¹ La llengua és viva si els locutors actuen sempre en ella, si existeix una consciència de llengua com a activitat.

Els JF semblen confirmar exactament allò que Coseriu ha denominat «caràcter sincrònic» de la llengua:

«La lengua es siempre sincrónica en el sentido de que se halla siempre "sincronizada" con sus hablantes, coincidiendo su historicidad con la de ellos».⁴²

En la reflexió sobre la llengua, al contrari, la qüestió purista de la «qualitat», sobretot del català escrit, és de segon ordre.⁴³

39. E. COSERIU, *op. cit.*, 25-26.

40. Veg. una bibliografia detallada de les investigacions sobre «diglòssia» dins: FRANCESC VALLVERDÚ, *Aproximació a la sociolingüística catalana* (Barcelona 1980).

41. Veg. B. SCHLIEBEN-LANGE, *Metasprache und Metakommunikation*, *loc. cit.*, 198-199.

42. E. COSERIU, *op. cit.*, 160.

43. Aquest és el problema més important del «català literari» i del «català acadèmic». Veg. JOAN SOLÀ, *Del català incorrecte al català correcte*.

En tal sentit no estranya que en el conjunt gairebé no hi ha manuscrits que es refereixin a les discussions sobre normativització lingüística i problemes ortogràfics, llevat del cas de poesies iròniques com aquesta:

*Als sept mantenedors des Jochs
Florals una demanda* (1867, núm. 61)

Llurs, sagell, argent, mantell,
jorns y pus, aymat y nina!
Arregleho com volgueu
Y doneume l'Englantina.

Fóra molt interessant de veure de forma històrico-cronològica com s'ha desenvolupat, i en relació amb quins factors, la consciència de la necessitat d'accions de normativització lingüística.

És de suposar que això tingué lloc solament dins el marc d'un catalanisme de motivació política, per al qual la institucionalització del català com a llengua (co-)oficial esdevé un factor important. Va a favor d'aquesta suposició el fet que fos justament Valentí Almirall,⁴⁴ representant d'una «nova» línia del catalanisme i crític del caràcter esotèric dels JF, qui gestionà la fundació d'una acadèmia de la llengua catalana,⁴⁵ acadèmia que, si bé fou creada, no arribà mai a treballar.⁴⁶

Història dels criteris de correcció lingüística (Barcelona 1977), 5-39. Solà prepara actualment una bibliografia, antologia i anàlisi sobre el debat lingüístic al segle XIX.

44. Veg. sobretot els articles de V. ALMIRALL dins «L'Avens/L'Avenç», esp. *Pàtria, fe i amor*, «L'Avens», any III, núm. 26 (15-3-1884), 193-198; núm. 27 (31-3-1884), 213-218.

45. Veg. la resolució al Primer Congrés Catalanista (1880). Veg. també: C. DUARTE I MONTSERRAT - M.ª A. MASSIP I BONET, *Sintesi d'història de la llengua catalana* (Barcelona 1981), 134.

46. Em sembla que val la pena d'investigar sobre la història del fracàs de l'Acadèmia de la Llengua i la discussió sobre una institució d'aquesta mena, així com sobre una història dels intents de normativització ortogràfica des del punt de vista de la «consciència lingüística»; «consciència lingüística» com a condició prèvia important per a acceptar o refusar propostes normatives. Naturalment, en una investigació àmplia sobre aquest tema, haurien d'incloure-s'hi concepcions i conflictes de política lingüística, així com la història de la premsa i dels editors en relació a llur aportació a l'estandardització del català.

En la mesura que es va imposar en general la idea que el català era una llengua viva, sembla que es va imposar també la denominació «català» o, senzillament, «la parla», enfront de «llemosí».

Sembla que encara no hi ha una anàlisi sistemàtica que ens digui des de quan i per part de qui fou introduïda la denominació «llemosí» per al català,⁴⁷ així com una investigació i descripció del procés sobre l'inici i generalització de la denominació «català» que Milà i Fontanals ja havia reclamat el 1854.⁴⁸

Es pot, però, suposar que a mesura que va anar augmentant la consciència cultural pròpia i la delimitació respecte d'altres llengües romàniques —primerament i sobretot, respecte del «francès del sud» o «provençal»—, es va anar imposant la denominació «català» en oposició a «llemosí», que és la denominació de la llengua escrita dels trobadors.

Al mateix temps, el retrocés de «llemosí» com a denominació de la llengua catalana, almenys en els JF de Barcelona —ja que en altres llocs, sobretot a València, el procés és diferent—, mostra que ha d'ésser més accentuada justament la vitalitat del català com a llengua realment parlada que no pas la llengua escrita comuna del temps de la poesia dels trobadors.⁴⁹

Si fins ara la qüestió decisiva: «la llengua catalana, és morta o viva?» ha estat el tema principal dels manuscrits que hem pre-

47. RAMON ARAMON I SERRA, *Problèmes d'histoire de la langue*, dins *La linguistique catalane. Colloque International, Strasbourg 23/27-4-1968* (Paris 1973), 27-70, veg. pàg. 45.

48. Milà i Fontanals davant l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: «Se lee un trabajo de D. Manuel Milá sobre los dialectos de la lengua de oc ó galo-meridional y del catalán, estudiando la cuestión de por qué el habla de una parte de Francia y el de una parte de España son dialectos de una misma lengua... acaba protestando de la denominación de lemosín dado al catalán» (JOAQUIM MIRET I SANS, *Dos siglos de vida académica*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», IX (1917-1920), 320).

49. Dóna indicacions molt útils respecte al problema de la denominació del català: LUDWIG SÖLL, *Die Namen der romanischen Sprachen*, «Die Neueren Sprachen», LXV (1966), 249-262.

sentat, i ha estat resposta inequívocament amb «viva», això no significa de cap manera que es pugui constatar una consciència lingüística homogènia en totes les trameses.

Pel que respecta a la vitalitat també són considerats, sobretot des del 1880, els factors que poden interferir en el procés de refuncionalització del català.

De l'observació del comportament lingüístic real, en resulta la constatació que l'ús real del català depèn, evidentment, de factors socials: prestigi, ciutat/camp, etc.

Com a exemple d'això, vegeu uns fragments de dos manuscrits:

1) La tramesa «Als pagesos» (1868, núm. 421) és una idealització de l'autèntic pagès, fidel a la seva llengua materna.

Als Pagesos

... ..

Vosaltres parléu la llengua catalana;
no us ne donéu vergonya d'aqueix bonich parlat;
no sou com eix' altiva caterva ciutadana
que pensa que's rebaixa parlant en català.

... ..

La parla entre vosaltres conserva's rica y pura,
jamay perd sa bravesa ni sos dictats mes borns,
la santa llar dels avis entre vosaltres dura,
y sou l'urna sagrada de vostres tradicions.

Aquest text es troba en oposició a la glorificació idealitzada de la industrialització, ja que blasma la incidència de la urbanització en el comportament lingüístic real. L'autor insinua que els canvis socials interfereixen en el procés d'identificació amb la llengua pròpia i poden conduir sobretot l'home de ciutat a una alienació cultural.

2) La tramesa «Estisorades» (1881, núm. 137), d'unes 50 pàgines, dividida en diversos capítols, es llegeix gairebé com una explicació de «substitució lingüística» («language shift»).

La primera part, «L'orgull», conté una crítica a l'orgull dels «catalanistes». En una segona part, l'autor descriu el comporta-

ment lingüístic d'alguns joves en un cafè: observa com el pagès enriquit Manolo, que quan era pagès pobre parlava català, ara només vol parlar amb els seus amics catalans la llengua de prestigi dels habitants de ciutat —el castellà—, i el parla, més malament que bé.

A més, l'autor ens lliura els resultats de les seves observacions crítiques en forma d'un comentari també ampli sobre el comportament lingüístic en altres camps,⁵⁰ com ara el familiar.

Sota el títol «Lo parlar en castellà» descriu i critica l'abandó de la «llengua materna», en què col·laboren justament les mares, abandonó que condueix a una doble alienació cultural: la pròpia llengua és abandonada per raons de prestigi. No per això té lloc una incorporació en el grup dels castellanoparlants; al contrari: el ja-no-més-català, sense identitat, i no per això castellà, és blanc de les burlas.

A continuació transcrivim un fragment del text: Manolo pertany, amb motiu d'un casament avantatjós, a la «crema de la bona societat barcelonesa».

«No te altre defecte, es precis ferli aquesta justicia, que la falta era de voler parlar en castellá, solsament perquè veu que molts de las personas finas y ab que's tracta enrahonan aquella llengua, pocas perquè 'ls hi sigue natural y la major part perquè's fan ilusió de que'ls revesteix de certa noblesa. Voleu cosa mes ridícula, antipática y repugnant. Qu'estudiuhen y parlen lo castellá, aquells catalans que per precisió en la seva carrera 'l necessiten, esta bé, no hi trobo res que dir. Es natural que axi fassen, ja que no tenen altre remey y'ls hi serveix pera guanyarse las caixalavas; pero entre açó, que jo aprovo perquè es lo corrent, y lo parlar en castellá, las familias catalanas establint —podria citar casos— lo cap de casa, com única llengua oficial la castellana y privar a llur fills en tota ocasió, parlar en català, en l'idioma que 'ls hi es natural, hi ha, com vostés comprendrán sens dubte, tot un abisme. I no comprench, com aquestas mares de familia, de tan bon sentit, practich, generalment, en la educació de llurs fills, consenten una costum tan irrisoria...! que dich consenten, si ellas comensan per donar l'exemple! No 's fan

50. Per al concepte de «language domains», veg.: J. A. FISHMAN, *loc. cit.*, 41.

carrech qu'al devant de 'ls castellans ab los que parlen, se ridiculisan doblement: primer, perquè donan á compendrer que tenen á menys l'expressiva y enérgica parla catalana y segon, perquè casi tots los catalans que volen enrahonar en castellà, ho fan malament y'ls altres se'n riuhen».

El que l'autor aquí descriu i valora negativament és la presència d'una «alienació cultural»: la llengua materna, el «català», és abandonada per motius de prestigi a favor del «castellà», après amb esforç.

La llengua serveix aquí com a factor de delimitació enfront del propi origen social, i ha d'assenyalar la pertinença a un altre grup social situat a un nivell superior, sense, però, que hagi tingut lloc la incorporació a aquest grup.

Vist des d'avui, els participants a les converses del cafè presenten el que se'n pot dir «falsa consciència lingüística»: ⁵¹ falsa, perquè aquesta consciència lingüística orientada de cara al *status*, com a part d'una ideologia de la societat total en sentit marxista, aliena l'individu respecte al seu propi grup i fins i tot classe social i cultural.

Les conseqüències d'això són l'adaptació social i lingüística a una ideologia dominant, augmentant així la pròpia alienació, cosa que pot conduir fins a l'autoodi.

La llengua esdevé símbol social: el castellà és la llengua de la gent de ciutat; el català, la de la població rural. Camp versus ciutat; autenticitat versus progrés; les tradicions transmeses pels avis versus el pensament de promoció social. ¿Es reconeix aquí una nova dimensió que representa un desafiament per a tots aquells qui s'interessen per la consolidació de la llengua catalana?

Ambdós textos mereixen gran atenció encara per un altre motiu: la llengua catalana era fins ara, en els manuscrits dels JF, un tros d'identitat, una musa, una deessa venerable, un poema.

A «Estisorades», la llengua és quelcom observable, susceptible d'ésser criticada, lligada al locutor. S'hi mostra una distància,

51. RAFAEL LL. NINYOLES, *Idioma y poder social* (Madrid 1972), 123.

una relació reflexionada. La «llengua» esdevé un objecte d'investigació interessant. Els resultats de l'observació mereixen un comentari. El text és del 1881. Sembla haver arribat el moment en què podria haver tingut lloc un canvi en la consciència lingüística. S'insinua aquí ja una inflexió en la consideració lingüística de «passió» a «ciència»? ⁵²

IRMELA NEU-ALTENHEIMER

52. ANTONI M. BADIA I MARGARIT, *Ciència i passió dins la cultura catalana* (Montserrat 1977).

VERA EFIGIE

Trovadors de les ninetes,
del mar, del cel y del riu:
los vostres *Jochs* celebririms
mirèusels: ¡aquí 'ls teníu!

